

Ədəbiyyatda dramaturgiya və hekayə janrı ən çətin sahələrdədir. Burada ilk olaraq yazıçıdan böyük söz ehtiyatı, yüksək savad, dərin dünya görüşü, insan xarakterini yaxşı bilmək, sözlərdən ustalıqla, xəsisliklə istifadə etmək və həm də obrazlı formada istifadə etmək tələb olunur. Ən əsası isə balaca bir hekayədə, böyük bir insan tələyinin bütün çalarlarını orada qabarıq və ya obrazlı şəkildə ustalıqla yazmaq bacarığı da tələb olunur yazıçıdan.

Bildiyimiz kimi hekayə-yazılı ədəbiyyatın və epik növün olduqca geniş yayılmış janrıdır. Hekayə-povest, roman janrlarının, yeni süjetli nəsrin ən kiçiyidir. Hekayə əsasən tək süjetdən, yaxud da bir neçə süjet üzərində köməkçi süjet vasitəsi ilə, yığcam fikirlərdən ibarət olur.

Beləliklə, hekayə epik növün həcm etibarlı ilə kiçik bir janrı olmaqla bir və ya bir neçə süjetlə bağlı olan konkret bir əhvalatı yığcam şəkildə təsvir edir. Hekayə nəsrə yazıldığı kimi, nəzmlə də yazıla bilər. Nəzmlə yazılmış hekayəyə mənzum hekayə deyilir. Belə əsərlərdə isə əhvalatın geniş təsvirinə ehtiyac duyulmur. Yazıçı, əsasən, bir surətə həyatı və tələyin, konkret bir hadisədən danışır. Hekayə daha oxunaqlı olmaq üçün orada obrazların sayı ilə də çox olur.

Azərbaycan ədəbiyyatında hekayə janrı XIX əsrdə formalaşmış və XX əsrdə inkişaf etmişdir. Ədəbiyyatımızda nəsrə yazılmış ilk müstəqil hekayə janrının banisi Abbasqulu ağa Bakıxanov hesab edilir. Həmin hekayə "Kitabi-Əsgəriyyə" adlanır və 1837-ci ildə yazılıb. Az bir vaxtda da böyük maraq yaradıb. Cəlil Məmmədquluzadənin "Poçt qutusu", Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin "Mirzə Səfər" əsərlərini nəsrə yazılmış hekayə janrına ən gözəl nümunələri kimi göstərə bilərik. Çünki bu hekayələrin hər ikisi povest və roman qədər dərinlik. Hekayə janrının gözənlilməz sonluqla bitən formasına novella deyilir. Novelları hekayənin digər şəkillərindən fərqləndirən ən əsas cəhət ondakı məzəlilik və hədisənin qeyri-adi sonluqla bitməsidir. Bəzən əsərin adı oxucuda hadisəni təsvir etmək düşüncəsi yaratsa da, sonradan həmin əsərdə tamamilə fərqli süjetlə qarşılaşırsınız. Elə götürək yenə də Cəlil Məmmədquluzadənin "Qurbanəli bəy", Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin "Bomba" və Mir Cəlalin "Badamin ləzzəti" hekayələrini. Bunlar hər üçün maraqlı novella nümunəsi sayıla bilər. Həm də bu hekayələr elə Azərbaycan ədəbiyyatında hekayənin ilk novella forması da sayılır.

Yuxarıda yazdığım kimi ədəbiyyatımızda nəzmlə yazılmış hekayələr də var. Nəzmlə yazılan hekayələrə mənzum hekayə deyilir. Ən qədim mənzum hekayələr isə dahi Nizami Gəncəvinin "Sirlər xəzinəsi" poeməsindəki hekayələrdir. Amma həmin hekayələr müstəqil işlənməmişdir və poema janrında yazılmış əsərin tərkib hissəsidir. Sonrakı dövrlərdə Abbasqulu ağa Bakıxanov, Qasım bəy Zakir, Seyid Əzim Şirvani, Mirzə Ələkbər Sabir və başqaları da mənzum hekayələr yazıblar. Amma ədəbiyyatımızda nəsrə yazılmış hekayələr mənzum hekayələrdən daha çox yazılıb. Onların içərisində maraqlı olanları da çoxdur.

Dünya ədəbiyyatında hekayəni bəzən sadəcə novella da adlandırırlar. Dünya ədəbiyyatı tarixində hekayə janrına daha çox müraciət edənlər- Anton Pavloviç Çexov, O. Henri, Nobel mükafatı laureatı Elis Monra, Korney Çukovski, Samuel Marşak, Sergey Mixalkov, Anjiya Barto məhz belə yazıçılardan olublar.

Əfsus ki, biz öz ədəbiyyatımızı lazım olan kimi dünyada təbliğ eləyə bilmədiyimizdən, onların hekayələrini xarici dillərə tərcümə etmədiyimizdən Cəlil Məmmədquluzadənin, Əbrürrəhim bəy Haqverdiyevin və başqa dahiələrimizin hekayələri həmin dünya siyahısına düşməyib. Əgər onlar ingilis, fransız, alman, çin və başqa dünya dillərinə tərcümə olunsaydılar, inanıram ki, dünya ədəbiyyatında birincilərdən biri ola bilərdilər. Bunu mən, dünya ədəbiyyatı ilə azadan-çoxdan tanış olan insan kimi deyirəm.

Müasir ədəbiyyatımızda isə bu sahədə gözəl hekayə müəlliflərindən biri də Arif Ərşad- dır. Ədəbi dostlar arasında "Hekayələr Ustası" və ya "Hekayə danışan adam" kimi yaxşı tanınan yazıçı ilə biz, yubiley ərəfəsində görüşüb, həmsöhbət olduq.

ARİF ƏRŞAD- 60

MARAQLI HEKAYƏLƏR USTASI (Portret cizgiləri)

-Salam Arif müəllim. Siz artıq bir neçə gündən sonra (06-fevral tarixindən) ömrünüzün müdriklik çağına qədəm qoyursunuz. Gəlin 60 illik həyatınıza bir işıq salaq. Uşaqlıq, gənclik və yazıçılığa başladığınız illəri xatırlayacağıq.

- Salam DOSTum. Bütün uşaqlar kimi mən də atalı-analı uşaqlıq illərim xoşbəxt və qayğısız keçib və belə demək mümkündürsə "baxça tərbiyəsi" (gülümsəyir) almışam. İlk dəfə məktəbə Sumqayıt şəhərində getmişəm. Bu şəhərdə doğulub böyüyən uşaqların və gənclərin prinsipçə passiv həyat keçirməsi mümkün deyildi. Bu baxımdan mənəm də həmin dövrlərim maraqlı keçib. Belə ki, orta məktəbdə oxumaqla yanaşı, musiqi və idmanlada məşqul olmağa vaxt tapmışam. İdmanın Yunan-roma güləş növünü mənə sevdiren Azərbaycan Güleş Federasiyasının Hakimler Kolleqiyasının sədri, Beynəlxalq dərəcəli hakim, Əməkdar Bədən Tərbiyəsi və İdman Xadimi, Əməkdar məşqçi, Azərbaycan idmanının inkişafında böyük əməyi, zəhməti, xüsusi çəkisi, hörməti olan və bu gün də idmanı Sumqayıtlı uşaq və gənclərə sevə-sevə öyrədən Qərib Əliyev olub. "SSRİ İdman Ustalıqına namizəd" idman dərəcəsiəndən sonra dərək etdim ki, professional idmançı olmaq mənilik deyil və diqqətimi təhsilimə yönəltədim. Amma onu deyim ki, professional güləşçi olmağı bacarmasam da, Qərib müəllimlə dost olmağı bacardım və dostluğumuz bu gün də davam edir. Sonradan Sumqayıt Politeknik Texnikumunun "Metalların kəsilməsi və emalı" fakültəsini "mühəndis-mexanik" kimi, 1981-1983-cü illərdə hərbi xidməti tank komandiri kimi başa vurduqdan sonra isə təhsilimi Azərbaycan Dövlət Neft və Kimya Akademiyasının "Kimya istehsalının maşın və aparatların texnologiyası" fakültəsində davam etdirərək "mühəndis-texnoloq" ixtisası ilə bitirmişəm. Sonradan iş həyatı, ailə qayğıları başımı elə qatdı ki, 60 yaşa nə vaxt gəlib çatdım, bu mənə indidə çox qərribə gəlir. Qaldı yazı məsələsinə, hər birimiz üçün yazıçılıq orta məktəp illərində inşa yazısı ilə başlayır desəm mənə səhv etməyərəm. Sadəcə sonradan Allah verən istedadından istifadə edib bu "inşa" yazılarına bir balaca "düz-istiot" qatırsan, olur hekayə.

-Arif Ərşad hekayə mövzularını necə fəkirəşir?

-Mən hekayə mövzularını fəkirəşmirəm və buna heç ehtiyac da olmur. Həyatımızın istənilən sahəsinə diqqətlə baxsaq nə qədər mövzu bolluğuna rast gələrik. Bunun üçün sadəcə geniş müşahidə qabiliyyətinə malik olmalısən.

-Siz Sumqayıtda yaşasınız da, kənd mövzusu ilə bağlı çox maraqlı hekayələriniz var və hətta həmin hekayələri oxuyanlar elə bilir ki, bu hadisələr məhz sizin öz başınıza gəlib. Bəs bu mövzular, kənd həyatını yaxşı bilmək haradan yaranır? Şəhər ləhcəsində danışsınız da, bəzən leksionunuzda çox şirin səslənən "ay Toba, başaa dönüm, bəəndən gəl, ənnən gedək" kimi

sözlərdən də işlətməyinizin şahidi olmuşam.

-Onu deyim ki, mən Sumqayıt şəhərində doğulub-böyümüşəm və hal-hazırda isə Bakı şəhərində yaşayıram. 1996-cı ildən paytaxtımızda yaşamağıma baxmayaraq mənəm bütün həyat və iş fəaliyyətim Sumqayıt şəhəri ilə bağlıdır və bu gün də orada çalışıram. Artıq 25 ildən yuxarıdır ki, hər gün Bakıdan sevinə-sevinə Sumqayıta işə gedirəm və hər axşam da sevinə-sevinə Sumqayıtdan Bakıya evimə qayıdırəm. Neçə illərdir ki, iki sevgi arasında qalmışam, şəhərlər doğulduğum şəhər, axşamlar sevdiyim qadın məni maqnit kimi özünə çəkir. Mənim işim çətindir. (gülümsəyir). Heç vaxt kənddə nə evimiz, uşaq vaxtlarında tətil günlərini orada keçirməyə bir komamız və ya yaxınımın evi olmayıb. Bəlkə də buna görə mən bizim dövrümüzdə mövcud olan "pioner düşərgəsi"ndə dincəlməyi xoşlamışam. Hekayələrimdə kənd havasının duyulmasına gəldikdə, yəqin sadəcə camaatının, elin-obanın içərisində çox olmağımdan, onlarla ünsiyyət saxlamağımdan irəli gəlir. Amma onu deyim ki, ilk dəfə kənd həyatını görəndə nənim 28 yaşım vardı.

-44 günlük Vətən müharibəsi vaxtı və müharibədən sonra bizim çox az yazıcımız hələ ki, bu mövzuda bədii əsərlər yazıb və yazır. Əslində isə qalib ölkənin yazıçıları bu sahəyə daha çox əsərlər həsr etməlidirlər. Şəhidlərin, qazilərin həyatı orada özünün maraqlı ifadəsini, əksini tapmalıdır. Arif Ərşadın bununla bağlı hekayələri varmı?

-Bilirsiniz, 44 günlük zəfər gününü 30 il gözələsək də, bu qələbə elə sürətlə baş verdi ki, biz onun sevincini tam olaraq bir müddət sonra yaşayacağıq. Kitablardan və filmlərdən gör-düklərimizlə, həyatda baş verənlər tam fərqli oldu. Axı biz müharibələrin illərlə gətirdiyini kitablardan oxumuş, filmlərdən seyr etmişdik. Bu qələbə sevincini, bu fəxarət hissini bizə yazışadan, bir millət kimi bizi şəərəfləndirən Azərbaycan ordusuna Əşq olsun! Allahdan şəhidlərimizə rəhmət, qazilərimize isə can sağlığı diləyirəm. 30 il baş verən ağır həyatımızdan, müharibə, əzab-əziyyət, ölüm-itim və sonda qələbə zəfərimizdən çox yazılmalıdır və inanıram ki, yazılacaq da. Əlbəttə, mənəm yaradıcılığım da bu mövzuda hekayələrim var. Onlardan "Dağlar oğlu", "Qaşqa quzu", "Ata xeyir-duası", "Dağlarda döyüş", "Torpağa qarışan qan", "Cırlmış şalvar" kimi hekayələrimi misal göstərə bilərəm. Bu hekayələrimin hər birində müharibənin dəhşətli fəsadlarını, erməni vandalizminin xalqımıza vurduğu acı və sağalmaz yaralarını ağır da olsa göstərməyə çalışmışam. Bu hekayələri oxuduqca Vətən müharibəsində gedən döyüş səhnələri, torpaqlarımızın azadlığı, müqəddəs amallar uğrunda canından keçən əziz şəhidlərimizin misilsiz qəhrəmanlığı, igid qazilərimizin düşmə-nə dərs olan şücaəti, rəşadətli Azərbaycan ordusunun dünya herb tarixinə yazılacaq parlaq qələbəsi və bu arzuların çin olması üçün Azərbaycan xalqının birliyi göz önünə gəlir. Onu da deyim ki, "TEAS Press" Nəşriyyat evi tərəfindən bu yaxınlarda "44 Fəsil" adlı müharibənin acılarından, qələbəmiz və onun xalqımıza yaşadığı sevinclərindən, duyğularından bəhs edən nəfis şəkildə bir antologiya kitabını çap olunmuşdur. Onu da deyim ki, geniş oxucu kütləsi arasında rəğbətlə qarşılanan 44 hekayədən ibarət bu antologiyada mənim də "Torpağa qarışan qan" hekayəm yer alıb.

Hal-hazırda şərti adı "Qara yazı" olan roman üzərində çalışıram. Çox ağır sujet xətti olan bu romanı əslində demək olar ki, bitirmişdim. Lakin erməni vandalları üzərində qələbəmiz və torpaqlarımızın düşməni tapdığından azad olunması məni bu roman üzərində yenidən işləməyə həvəsləndirib və bununla da romanın məğzi demək olar ki, 50% dəyişəcək və igidlərimizin şücaətinə, qələbəmizə daha çox yer veriləcək.

-Bu gün Azərbaycan ədəbiyyatında çox

əsərlər yazılsa da, onlardan dünya səviyyəsinə çıxanları demək olar ki, azdır. Uzun illər yazıçılıqla məşğul olan Arif Ərşadın buna münasibəti necədir? Bu əsərlərin xarici dillərə tərcüməsi və xarici ölkələrdə çapı ilə kim məşğul olmalıdır?

-Bu çox ağırlı məsələdir. Bunun üçün xüsusi qurumlar olmalı və onlar da bu işlə məşğul olmalıdırlar. Yazıçının işi gözəl əsərlər yazmaq və diqqətini yaradıcılığına yönəltmək olmalıdır.

-Sovetlərin vaxtında yazıçıların əsərləri dövlət maliyyəsi hesabına çap olunurdu və buna görə yazıçıya da yaxşı qonaraq verirdilər. Bu gün yazıçılar əsərlərini öz-ləri öz maliyyəsi hesabına çap etdirirlər. Hətta elə istedadlı yazıçılar var ki, kitabla-rını çap etdirməyə pulları yoxdur. Buna sizin münasibətiniz necədir?

-Bəli, belə yazarlar var və dəyərdim ki, onların sayı heç də az deyil. Buna münasibətim əlbəttə ki, çox pisdır. Xarici ölkələrdə, elə qonşu Türkiyədə yazıçı əsərlərini nəşriyyata təqdim edir, orada xüsusi adamlar həmin əsəri diqqətlə oxuyurlar. Əgər əsər çapa layiqdirsə, nəşriyyata xeyir gətirəcəksə müəlliflə müqavilə bağlayır və kitabı öz hesabına çap edir. Kitabın təbliğatı və satışı ilə məşğul olan nəşriyyat onun gəlirindən yazıçıya müqavilədə qeyd olunan qonaraq verir. Bizdə isə, əsərin yazılıb qurtarmasından sonra, onun çap etdirmək, təbliğatı və satışı yazıçının üzərinə düşür. Bizdə kitabın piyarına, reklamına ayrılacaq vəsaitdən söhbət belə gedə bilməz. Bu bizim üçün hələki şirin bir rəyaya olaraq qalır. Bunun da nə qədər davam eləyəcəyini də demək mümkün deyil...

-Ətrafınızda dostlarınız çoxdurmu?

-İdarə heyyyətində təmsil olunduğum, öz mədəni və intellektual səviyyəsi ilə nəinki Sumqayıtda, bütün Azərbaycanda və eləcə də xaricdə yaxşı tanınan Sumqayıt Dostlar Klubunun hər bir üzvü mənim üçün əziz adamlardır. Ora toplanan hər bir insan sözün əsl mənasında DOST sözünə layiq şəxsiyyətlərdir. Mən dostlarımla fəxr edirəm və onların hər bir uğurları ilə qürur duyuram. Yazıçı (göz cərrahı) Hüseyn Həsənoğlu, qəzəlxan-şair (texnika elmləri namizədi, professor) Əli Əmirov (Ələmi), Əməkdar həkim (tibb elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, professor)) Mayılxan Tağıyev, Əməkdar incəsənət xadimi (yazıçı, rejissor, dramaturq, publisist, jurnalist) Ağalar İdrisoğlu, Azərbaycan Dövlət Memarlıq və İnşaat Universitetinin kafedra müdiri (texnika elmləri namizədi, professor) Sahib Fərzəliyev, Əməkdar jurnalist ("Bakinetü" qəzetinin Baş redaktoru) Rəhman Orxan, Əməkdar jurnalist ("GXO Sumqaita" qəzetinin və "EYRUZUNSƏSİ" saytının rəhbəri) Eyruz Məmmədov, (şair-publisist, iqtisadçı-iş adamı) Rafiq Mehdi, gənc alim (Nəsimişünas) Vüsal Hətəmov, nəşir, sahibkar Akif Şahbəzov, gözəl mühəndis Əliyər Fərzəliyev və sahibkar Tahir Məmmədov kimi insanlarla necə öyünməyəsən? Onların hər biri böyük universitet və həyat məktəbidir.

-Bəs niyə Sumqayıt Dostlar Klubunun idarə heyətinin ən fəal üzvlərindən biri - yazıçı-şair, publisist, tərcüməçi, Prezident mükafatçısı və nəhayət gözəl, sədaqətli dostumuz Arif Ərşadın adını çəkmədiniz? Axı, biz də onunla öyünürük!

-Çox sağ olun. Təşəkkür edirəm!

-Bilirik ki, şeir, hekayə, povest və romanlar müəllifi olan Arif Ərşad dünya klassiklərinin əsərlərini tərcümə etməklə yanaşı, həm də arada aforizmlər də yazır. Son yazdığınız aforizmlərdən bir-ikisini söyləyə bilərsinizmi?

- Elə ağılıma gələn son üçünü söyləyə bilərəm.

1. Başqa evdə bişən halva şirin olar!
2. Arzulamaq məqsədə çatmağın yarısıdır!
3. Kişi ağzından çıxan sözü boydadır!

-60 illik həyatınızdan keçmişə baxanda nələrsə heyfislənirsinizmi?

-Heyfislənirəm! Əsasən də ömrümün belə sürətlə ötüb keçməsinə heyfislənirəm!..

**Ağalar İDRİSOĞLU
Əməkdar incəsənət xadimi
26-01-2022-ci il.**